

(Beirut 1966, 1981); Makkarî, *Nefhu't-ţîb min ğuşni'l-Endelûsi'r-raţîb* (I-VIII, Beirut 1968, 1997); İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'cân* (I-VIII, Beirut 1968-1972); Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât* (VII. cilt, Wiesbaden 1969); *Ahd-i Erdeşîrî* (İbnü't-Tıktakâ'nın *el-Fahrî fi'l-âdâbi's-sultâniyye ve'd-düveli'l-İslâmiyye*'sinden alınıp neşredilmiştir, Beirut, ts. [Dâru Sâdir], Farsça trc. Muhammed Ali Şüsterî, Tahran 1348 hş./1969-1970); Ebû İshak eş-Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'* (Beirut 1970, 1981); *Dîvânü küşeyyiri 'Azze* (Beirut 1971; Amman 2001); İbn Şâkir el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât* (I-V, Beirut 1973-1974); *el-A'mâlü's-şîriyye li-Kemâl Nâşır* (Beirut 1974); İbrâhim Tükân, *Dîvân* (Beirut 1975); İbn Abdülmün'im el-Himyerî, *er-Ravzû'l-mi'fâr fi haberî'l-aĥtâr* (Beirut 1975); İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zahîre fi meĥâsini ehli'l-cezîre* (I-IV, Beirut 1979; Tunus 1981); Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf* (I-II, Beirut 1400/1979); Tîfâşî, *Sürûrû'n-nefs bi-medâriki'l-havâssi'l-ĥams* (Beirut 1980); Mufaddal ed-Dabbî, *Emsâlü'l-'Arab* (Beirut 1980, 1401/1981); Ebû'l-Alâ el-Maarrî, *Resâ'ilü Ebi'l-'Alâ el-Ma'arrî* (Beirut 1402/1982); Muhammed Abdülhay el-Kettânî, *Fihri-sü'l-fehâris* (I-III, Beirut 1402/1982); İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Ĥamdûniyye* (Bekir Abbas ile birlikte, I-II, Beirut 1983-1984; I-X, Beirut 1996); Abdurrahman el-Beledî, *el-Kâfi fi Beyzere* (Abdülhafız Mansûr ile birlikte, Beirut 1983); Huzâî, *Tahrîcû'd-Delâlati's-sem'îyye* (Beirut 1985, 1993); Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân* (Kahire-Beirut 1985); İbnü'l-Ebbâr, *Tuĥfetü'l-kâdim* (Beirut 1986); Muâfâ en-Nehrevânî, *el-Celîsü's-şâliĥu'l-kâfi ve'l-enîsü'n-nâşihu's-şâfî* (III. cilt, Beirut 1407/1987; I-IV, Beirut 1413/1993); *Şezerât min kütübün mefkûde fi't-târîĥ* (Beirut 1408/1988, derleme ve neşri İhsan Abbas tarafından yapılmıştır); İbnü'l-Adîm, *Buġyetü't-ţaleb*'in bir bölümü (Beirut 1988); Kattâl el-Kilâbî, *Dîvân* (Baġdat 1961; Beirut 1989); İbn Şâkir el-Kütübî, *Uyûnü't-tevârîĥ* (Beirut 1416/1996); Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *Kitâbü'l-Eġânî* (I-XXV, İbrâhim es-Seâfin – Bekir Abbas ile birlikte, Beirut 2008).

Çeviri: Aristo, *Fennü's-şîr* (Kahire 1950); Herman Melville, *Moby Dick* (Beirut 1956); Stanley E. Hyman, *en-Nakdü'l-edebî ve medârisühü'l-ĥadişe* (I-II, M. Yûsuf Necm ile birlikte, Beirut 1958-1960); Gustave Edmund von Grunbaum, *Dirâsât fi'l-edebî'l-'Arabî* (Kemâl el-Yâzicî – Enîs Ferîha – M. Yûsuf Necm ile

birlikte, Beirut 1959); Charles Baker, *Ernest Hemingway* (Beirut 1961); Ernest Kasirer, *Felsefetü'l-ĥadâre evi'l-maĥâl fi'l-insân* (Beirut 1961); George Antonius, *Yaĥazatü'l-'Arab: Ĥareketü'l-ĥavmiyye* (Nâsirüddin el-Esed ile birlikte, Beirut 1962, 1982); Sir Hamilton Gibb, *Dirâsât fi ĥadâreti'l-İslâm* (M. Yûsuf Necm – Muhammed Zâyid ile birlikte, Beirut 1964); Thomas Stearns Eliot, *el-Hâvân* (tiyatro eseri, Beirut 1965); Raif Khuri, *Modern Arab Thought: Channels of the French Revolution to the Arab East* (Princeton 1985, Charles Philip Issawi'nin editörlüğünde Arapça'dan İngilizce'ye çevrilmiştir).

BİBLİYOGRAFYA :

İhsan Abbas, *Meni'llezi seraĥa'n-nâr: Ĥatarât fi'n-naĥd ve'l-edeb* (der. Vedâd el-Kâdi), Beirut 1970, s. 13-18; M. Ömer Hamâde, *A'lâmü Filistin*, Dimaşk 1985, s. 110-119; *Fi Miĥrâbi'l-ma'rife: Dirâsât mühdât ilâ İhsân 'Abbâs* (nşr. İbrâhim es-Seâfin), Beirut 1997; Yûsuf Bekkâr, "İhsân 'Abbâs ve taĥkîku's-şîr", *İhsân 'Abbâs nâkiden ve muĥaĥkîĥan ve mü'erriĥan* (nşr. Gassân İsmâil Abdülhâlık), Amman 1998, s. 161-207; M. İbrâhim Havar, "İhsân 'Abbâs ve taĥkîku'n-neşr", a.e., s. 208-237; Abdullah el-Cübürî, "İhsân 'Abbâs", *Mevsû'atü Beyti'l-ĥikme li-a'lâmi'l-'Arab fi'l-ĥarneyni'l-tâsi' 'aşer ve'l-işrin*, Baġdad 1420/2000, I, 31-32; Edîb İzzet v.dğr., *Terâcimü a'zâ'i ittiĥâdi'l-küttâbi'l-'Arab fi Sûriyye ve'l-vaţani'l-'Arabî*, Dimaşk 2000, s. 740-743; Hafîl Ahmed Halil, *Mevsû'atü a'lâmi'l-'Arabî'l-mübdî'in fi'l-karni'l-işrin*, Beirut 2001, II, 731-735; Micân er-Ruveylî, *Delîlün-nâĥidi'l-edebî*, Beirut 2002, s. 32; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne'l-mu'âşrin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 45; *Amîdü'l-muĥaĥkîĥine'l-'Arab ve âĥirü'l-mevsû'iyin el-kındilü'l-muĥî' Dr. İhsân 'Abbâs* (nşr. Hüseyin Ömer Hamâde), Dimaşk 2007; Vedâd el-Kâdi, "İhsân 'Abbâs 'âlimü mevşûfî min Filistin", *Mecelletü'l-Bâĥis*, XXIV, Beirut 1982, s. 243-257; a.mlf., "In Memoriam İhsan Abbas, 1920-2003", *al-'Uşur al-Wuştâ*, XV/2, Chicago 2003, s. 32-34; a.mlf., "İhsân 'Abbâs", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2010, fas. 2, s. 10-12; İsam Muhammed eş-Şantî, "İhsân 'Abbâs", *MMMA* (Kahire), XLIX/1-2 (1426/2005), s. 145-146; Lawrence I. Conrad, "İhsan Abbas: Custodian of Arabic Heritage and Culture", *al-Qantara*, XXVI/1, Madrid 2005, s. 6-17; Muhammed el-Hâdî b. Tâhir el-Matvî, "Abbâs, İhsân b. Re-şîd", *Mu.AU*, XX, 449-475.

GALİP YAVUZ

İHSAN İLÂHÎ ZAHİR

(إحسان إلهي ظهير)

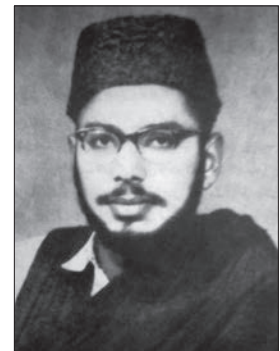
(1945-1987)

Pakistanlı
mezhepler tarihi
ve çağdaş dinî akımlar uzmanı.

31 Mayıs 1945'te Pencap eyaletinin Siyâlkût şehrinde doğdu. Sîtiler'in Şeyh

kolundan dindarlığıyla bilinen bir aileye mensup olan ve kumaş ticareti yapan babası Hacı Zuhûr İlahî'nin on çocuğunun en büyüğüdür. Büyük dedesi, dedesi ve babası Hint alt kıtasında ortaya çıkan Ehl-i Hadîs düşüncesini benimsemiştir. Babasının, tahsiliyle yakından ilgilendiği İhsan İlahî erken yaşta Kur'an'ı ezberledi. Ardından Gucrânvalâ şehrindeki Câmia İslâmiye adlı medreseye girdi ve 1959'da mezun oldu. Günümüzde daha çok bazı sanayi kollarındaki başarıları ile tanınan Siyâlkût şehri o dönemde Selefi düşünce ve diğer fikir mektepleri bakımından çok canlı bir yerdi. Bunun İhsan İlahî'nin yetişmesinde önemli bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra ihtisas maksadıyla Faysalâbâd şehrindeki Câmia Selefiyye'ye gitti. Bu şehir Ehl-i Hadîs'in merkezi durumundaydı, burada cemaatin önde gelen âlimlerinden faydalandı. Özellikle muhaddis Muhammed Gondalvî'den temel hadis kitaplarını, Mevlânâ Şerîfullah Han Suvâtî'den mantık ve felsefe okudu. 1960-1963 yıllarında öğrenim gördüğü Pencap Üniversitesi'nde Farsça, Urduca ve Arapça'da "fâzıl" derecesi elde etti. 1963'te Medine İslâm Üniversitesi'ne kaydolması hayatındaki önemli dönüm noktalarından birini teşkil etti. Külliyyetü's-şerîa'da lisans öğrenimini 1967'de tamamladı. Okuduğu üniversitede hoca olarak kalması yönündeki teklifi kabul etmedi ve aynı yıl Pakistan'a döndü. 1972'de Karaçi Üniversitesi'nden hukuk diploması aldı. Pencap Üniversitesi'nde başladığı doktora çalışmasını yarım bıraktı. Her alanda temel bilgilere sahip olmak için çeşitli ilimlere dair birer metin ezberledi.

Bir süre bazı medreselerde ve okullarda ders veren İhsan İlahî zaman zaman yurt dışına misafir hoca olarak gitti. 1967'de Selefilere'nin en eski merkezlerinden olan Câmî Mescid Ehl-i Hadîs Çinyânvalî'de cuma vaazları vermeye ve hutbe okumaya başladı, bu görevi bazı aralıklarla ölümüne kadar sürdürdü. Ailesinin maddî durumu

İhsan
İlahî
Zahir

iyi olduğundan herhangi bir resmî görev almadı. Erken bir dönemde, Ehl-i Hadîs âlimlerinin ortak hareketi için Vifâku'l-ulemâ Siyâlkût adlı bir yapının oluşumunda yer alıp bunun genel sekreterliğini yaptı, ayrıca eser telifine ağırlık verdi. Doğu Pakistan'ın Bengladeş ismiyle Pakistan Devleti'nden ayrılma teşebbüslerine giriştiği 1970'lerde yaptığı konuşmalar ve faaliyetler sebebiyle dikkat çekti. 1972-1977 arasında Muhammed Asgar Han'ın başkanı olduğu Tahrik-i İstiklâl adlı partide aktif siyasete girdi ve Kâdiyânîler'in İslâm dışı azınlık ilân edilmesi için çaba gösterenleri destekledi. 1977 seçimlerinde milletvekili aday oldu. Ancak partisinin yanlış adımlar attığını söyleyerek adaylıktan çekildi ve partiden ayrıldı. Bir süre devlet başkanı Eyyûb Han aleyhinde çalıştı, ardından Zülfikar Ali Butto ve hükümetlerini eleştiren konuşmalar yaptı. 1977'de Butto aleyhindeki bir konuşması yüzünden 32 gün hapis yattı.

1977'de iktidarı ele geçiren Ziyâülhak, İhsan İlahî'yi danışma kurulunda görevlendirdiyse de kendisi onu samimi bulmadığını ileri sürüp kısa bir süre sonra istifa etti. Ziyâülhak'ı huzurunda bile şiddetle eleştirdi. Ona yönelik eleştirilerinde Ehl-i Hadîs'e mensup olmasının önemli etkisi vardır. Çünkü Ziyâülhak o dönemde Hanefîliği temsil edenlerle ve özellikle Diyûbendîler'le birlikte hareket ediyordu. İhsan İlahî, Cem'iyet-i Ehl-i Hadîs'in görevlendirmesiyle 1979'da Lahor'da kapsamlı bir toplantı düzenledi. Ancak toplantının ardından Ehl-i Hadîs mensupları arasında ihtilâf çıktı. 1981'de Ehl-i Hadîs düşüncesindeki yakın çevresini toplantıya çağırdı ve Cem'iyet-i Ehl-i Hadîs-i Pâkistan adıyla yeni bir grup oluşturdu. 1983'ten itibaren bu grubun başkanlığını üstlendi. 1986 yılı Nisan ayında yapılan büyük mitingden sonra hareket daha da güçlendi. Mısır, Irak, Küveyt, Katar, Ürdün, Belçika, Hollanda, İsveç, Danimarka, İtalya, İspanya, Fransa, Almanya, İngiltere, Yugoslavya, Gana, Nijerya, Kenya, Güney Kore, Japonya, Filipinler, Hong Kong, Tayland, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, İran, Afganistan ve Hindistan'ı ziyaret etti.

İhsan İlahî, Ehl-i Hadîs'in en ateşli haptiplerinden biriydi. Bir yandan kendi cemaatini organize ediyor, öte yandan Pakistan'ın birçok büyük şehrinde toplantılara katılarak konuşmalar yapıyordu. Bu sayede cemaatin faaliyetlerini bir canlılık geldi. O dönemde gerek kitapları gerekse konuşmaları sebebiyle Şiîler, Kâdiyânîler ve Birelvîler gibi kesimlerin düşmanlığını

kazandı. İnsanlarla ilişkilerinde, ayrıca eserlerinde ortaya koyduğu cesur tavır herkesin dikkatini çekmekteydi. Kardeşi Âbid onu gereğinden fazla cesur olarak tanımlar. Cem'iyet-i Ehl-i Hadîs-i Pâkistan tarafından 23 Mart 1987 tarihinde Minâr-ı Pâkistan'a yakın bir yerde düzenlenen sîret-i nebî konferansında bir çiçek demeti içine yerleştirilmiş olan bomba uzaktan kumanda ile patlatılınca çok ağır bir şekilde yaralanan İhsan İlahî özel bir uçakla Riyad'daki askerî hastahaneye kaldırıldıysa da 30 Mart 1987'de sabaha karşı vefat etti. Cenaze namazı hocası Şeyh Abdülazîz b. Bâz tarafından Riyad'da kılınıldı, naaşı Medine'ye götürülüp Baki' Mezarlığı'na defnedildi. İhsan İlahî Zahir, Medine'de öğrenci iken 18 Ağustos 1965 tarihinde Medine İslâm Üniversitesi öğretim üyesi Pakistanlı muhaddis Muhammed Gondalvî'nin kızı Mahmûde İhsan ile evlenmişti. Bu evlilikten üç oğlu beş kızı dünyaya gelmiştir. Misyonunu büyük oğlu İbtisâm İlahî Zahir devam ettirmekte, diğer çocukları da aynı çizgiyi sürdürmektedir.

Kitap telifi yanında dergiciliğe de önem veren İhsan İlahî, 1967-1969 arasında Merkezî Cem'iyet-i Ehl-i Hadîs'in çıkardığı haftalık *el-İ'tisâm* dergisinin yayımını üstlenmiş ve derginin ilmî seviyesini yükseltmiştir. 15 Ekim 1969 tarihinde kendi adına yayımlamaya başladığı *Tercümânü'l-hadîs* yayımını günümüzde de sürdürmektedir. Bir müddet haftalık *Ehl-i Hadîs* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü de yürüttü. Çok zengin bir kütüphanesi olan İhsan İlahî mezhepler ve fırkalarla ilgili eşsiz bir koleksiyona sahipti. Sadece bu alanda 200.000 civarında kitabının bulunduğu ileri sürülmektedir. Öte yandan Selefi düşüncenin etkin olduğu bir çevrede eğitim alıp yetiştiği için mutaassıp bir Ehl-i Hadîs / Selefi savunucusu idi. Tasavvuf ve Hanefî mezhebi aleyhinde eserler telif etmiş ve konuşmalar yapmıştır. Pencap eyalet başbakanının meşhur süfi Hücvîrî'nin mezarını gül suyu ile yıkatırmasına karşı çıkmış, bunu din dışı bir hareket olarak nitelemiştir (Ali b. Mûsâ ez-Zehrânî, s. 53). Bu tutumu kendisini sadece Pakistan'da değil Suudi Arabistan'da da Selefilere in önde gelen bir siması haline getirmiştir. Eserleri, başta Suudi Arabistan ve Selefi düşüncenin etkin olduğu diğer Halîç ülkeleri olmak üzere Arap dünyasında büyük ilgi görmüş, Kral Faysal daha geniş kitlelere ulaşması için kitapları ücretsiz olarak dağıttırıştır. Suudi Arabistan müftüsü Şeyh Abdülazîz b. Bâz

da onun eserlerine ayrı bir önem vermiş, bunları tavsiye etmiştir (İbrâhim b. Abdullah el-Hâzîmî, I, 211).

İhsan İlahî, itikadî mezhepler ve dinî fırkalar üzerinde yaptığı çalışmalarda asıl maksadının ümmet arasında fitne çıkarmak değil bâtil fırkaların insanları aldatmasını engellemek olduğunu ifade ederdi. Bundan dolayı çoğunlukla kişilerle değil düşüncelerle meşgul olmuş ve Ehl-i sünnet çizgisinde sâpmalar üzerine yoğunlaşmıştır. İbn Teymiyye, Muhammed b. Abdülvehhâb ve Hint alt kıtası Ehl-i Hadîs çizgisini benimsediğinden fırkaların tarihini ve dinî düşüncelerini yazarken onların kaynaklarına dayanmıştır (Ali b. Mûsâ ez-Zehrânî, s. 235-286, 289-317). Reddiyelerinde genellikle Kitap ve Sünnet'i esas alır, zaman zaman da akla dayanırdı. Günümüz şartları içerisinde parlamenter sistemin en isabetli yönetim biçimi olduğunu söyleyen İhsan İlahî bu doğrultuda çalışmıştır. Devlet yönetiminde Hanefîlik, Şâfîlik gibi herhangi bir fikh sisteminin etkin olmasını istemez, Kur'an ve Sünnet'e dayalı bir düzenin kurulmasını gerekli görürdü. Kadınların devlet başkanı olmasına karşı çıkmış, mürtedin öldürülmesini ve recm cezasının uygulanmasını savunmuştur. Ortaya çıkan yeni meseleleri çözmek için ictihad yapılabileceğini kabul etmekle beraber ictihad için mezheplerin ortaya koyduğu yöntemlerin önemli bir kısmını eleştiriyordu.

Eserleri. Müellifin mezhepler ve fırkalarla ilgili kitapları Arapça, az sayıdaki diğer eserleri Urduca'dır. **Arapça. 1.** *el-Kâdiyânîyye: Dirâsât ve taḥlîl* (Medine 1386/1967; Halep 1387; Lahor 1975, 1985). Suudi Arabistan'da öğrenci iken Kâdiyânîler'in özellikle Afrika'da ve Arap ülkelerinde yaptıkları propagandalar sebebiyle onların iç yüzünü ortaya koymak için üniversitenin *Mecelletü Haḍâret-i'l-İslâm* adlı dergisinde yayımlanan sekiz makalesi ve daha sonra yazdığı iki yazısından oluşmaktadır (Ehsan Elahi Zaheer, s. 7-8). Eser İngilizce'ye tercüme edilmiş (*Qadiyaniat: An Analytical Survey* [Lahor 1969, 1975]), bu tercümeyi esas alan Arif Aytakin tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (*İslam Dünyasında İngiliz Emperyalizmi: Kadıyanîlik* [İstanbul 1985, 2011]). **2.** *eş-Şî'a ve's-Sünne* (Lahor 1973, 1984, 23. baskı). Eserde Şîa'nın temel hadis, tefsir ve akaid kitaplarında yer alan bilgiler üzerine tartışmalar yapılmış ve bunlar eleştirilmiştir. Hasan Onat ve Sabri Hizmetli'nin Türkçe'ye çevirdiği

eser (*Şia'nın Kur'an, İmamet ve Takiyye Anlayışı* [Ankara 1984]) başka dillere de tercüme edilmiştir. **3. eş-Şî'a ve Ehlü'l-beyt** (Lahor 1983, 1984). Editörü olduğu *Tercümânü'l-ḥadîs* dergisinin özel sayısı olarak basılan kitap (XIII/1, January 1982) çok rağbet görmüş ve dokuz ay içinde beş defa basılmıştır. Kitapta genel olarak mevcut Şia'nın Ehl-i beyt'i temsil edemeyeceği düşüncesi işlenmektedir. **4. eş-Şî'a ve'l-Ḳur'ân** (Lahor 1983). Yine *Tercümânü'l-ḥadîs*'in özel sayısı olarak basılmıştır (XIV/1, January 1983) ve büyük oranda, Şii müellifi Hüseyin b. Muhammed Takî en-Nûrî et-Tabersî'nin *Faşlü'l-ḥiṭâb fî işbâti tahrîfi kitâbi Rabbi'l-erbâb* adlı eserindeki (Tahran, ts.) görüşleri çürütmek amacıyla yazılmıştır. Tabersî'nin eserine gerek Şiiler'den gerekse Sünniler'den çok sayıda kişi reddiye yazmıştır. Şii araştırmacı Seyyid Murtaşâ el-Askerî, *el-Ḳur'ânü'l-Kerîm ve rivâyâtü'l-medreseteyn* adıyla hazırladığı üç ciltlik kitabın son cildini (*Münâkaşatü mâ ze'amehü'l-Üstâz İḥsân İllâhî Zahrî, elf ḥadîs Şî'i fî tahrîfi'l-Ḳur'ân ve beyânü zeyfi me'd-de'âhu*, Tahran 1999) İllâhî'nin eserindeki iddialara ayırmış, bu iddiaları bütün ayrıntılarıyla tartışmıştır. **5. eş-Şî'a ve't-teşeyyü'**: *Firaḳ ve târiḥ* (Lahor 1404/1984). *Tercümânü'l-ḥadîs*'in özel sayısı olarak (XV/1, January 1984) 30.000 adet basılan bu kitap da çok rağbet görmüş, başka dillere de çevrilmiştir. Eserde başlangıcından son yüzyılda aldığı şekle kadar Şiiik ayrıntılı biçimde incelenmiş, Şii inancının dayandığı esaslar eleştirel bir gözle ele alınmıştır. **6. er-Red (dü'l-Kâfi) 'alâ muğâletâti'd-duktûr 'Alî 'Abdilvâhid Vâfi fî kitâbihi Beyne's-Şî'a ve Ehlî's-sünne** (Lahor-Kahire 1405/1985). Müellif bu eserini, 1984'te Mısır'a yaptığı seyahat esnasında haberdar olduğu Vâfi'nin *Beyne's-Şî'a ve Ehlî's-sünne* adlı kitabındaki bazı iddialara cevap vermek, yanlış bilgileri tashih etmek maksadıyla Mısır'da yazmaya başlamış ve Lahor'da tamamlamıştır. **7. el-Bâbiyye: 'Arz ve naḳd** (Lahor 1978, 7. bs., 1984). Geniş bir mukaddimeyle dört bölümden meydana gelen kitapta Bâbilik bütün yönleriyle ele alınmaktadır. **8. el-Bahâ'iyye: Naḳd ve taḥlîl** (Lahor 1980; 6. bs., Lahor-Kahire 1985). Aralarında Bâbiliğin devamı olan Bahâiliğe dair eserlerin de bulunduğu 300 kadar kaynaktan yararlanılarak hazırlanmış ciddi bir araştırmadır. **9. el-Birelviyye: 'Aḳâ'id ve târiḥ** (Lahor 1984). Ahmed Rızâ Han Birelvî tarafından Hindistan'da kurulan fırkanın oluşumu,

temel fikirleri, tekfire yönelik fetvaları ve efsanevî hikâyeleri hakkında beş bölümden meydana gelen kitap Atâurrahman Sâkib tarafından Urduca'ya (*Birelviyyet: Târîḥ u 'Aḳâ'id* [Lahor 1408/1988, 1991]), Vesile es-Selefiyye (Waseelatus Salafiyyah) tarafından İngilizce'ye ("Barailviyyah, History and Aqeedah") çevrilmiştir. Birelvî cemaatinden Abdülhakîm Şeref Kâdirî eser için *İḥsân İllâhî Zahrî ki Kitâb 'el-Birelviyye' ka Tahkîki ve Tenkîdî Cârîze* adıyla bir reddiye kaleme almıştır (Lahor 1995). **10. el-İsmâ'iliyye: Târîḥ ve 'aḳâ'id** (Lahor 1405/1985, 1406/1986). Birinci derecede kaynaklara dayanan hacimli bir çalışmadır. Burada eski İsmâilîliği ele alan yazar, modern dönem İsmâilîliği hakkında da "İsmâ'iliyye el-cedîde" adıyla bir çalışma yapmayı düşünmüşse de bunu gerçekleştirememiştir. **11. et-Taşavvuf: el-Meşe' ve'l-meşâdir** (Lahor 1406/1986). **12. Dirâsât fî't-taşavvuf** (Lahor 1409/1988) (Arapça kitaplarının geniş tanıtımı ve kitaplar hakkındaki eleştiriler için bk. Ali b. Mûsâ ez-Zehrânî, s. 135-206). **Urduca: Mirzâ'iyet aor İslâm** (2. bs., Lahor 2014) (müellifin *el-İ'tisâm, Ehl-i Ḥadîs ve Tercümânü'l-ḥadîs* dergilerinde çıkan Kâdiyânîlik'le ilgili yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşmuştur); *Suḳûḥu Dhâka* (Lahor 1997) (Bengladeş'in Pakistan'dan ayrılıp müstakil bir devlet haline geldiği yıllarda kaleme alınan yazılarından ibarettir); *Kitâbü's-Şalât* (Lahor 1998); *Sefer-i Hicâz* (Lahor 2014); *Aḥbâb-ı Diyobend ki Kerem Fermâ'iyân Ehl-i Ḥadîs Per* (Lahor 2000); *Sîretü'n-nebî* (Kasur, ts. [el Câmia es-Saîdiyye]) (1985'te yapılan bir konuşmanın metnidir); *Maḳâlât-ı 'Allâme İḥsân İllâhî Zahrî* (haz. Abdurrahman Mirza Cuvâlvî, Lahor 1988); *'Allâme İḥsân İllâhî Zahrî key Yâdgâr İnterviyy* (Lahor 2000); *Ḥuṭabât-ı Şehîd-i İslâm İmâmü'l-'Aşr 'Allâme İḥsân İllâhî Zahrî* (haz. Ömer Fârûk Kuddûsî, Lahor 2001, 2004) (toplam yirmi iki konuşmayı içermektedir). İhsan İllâhî ayrıca Muhammed b. Abdülvehhâb'ın *Kitâbü't-Tevhîd*'ini ve Abdülazîz b. Bâz'ın *Kitâbü Ḥac ve 'umre*'sini Urduca'ya tercüme etmiştir. Bunların dışında Ehl-i sünnet, Hıristiyanlık, Vehhâbilik, Ehl-i Hadîs, sosyalizm, Hint alt kıtasındaki firkalar hakkında eser yazmakta veya malzeme toplamaktaydı (eserleri için bk. Abdürreşîd Arâki, *Câlis*, s. 360-363; Yûsuf Abdurrahman Mar'aşlî, II, 1709-1710; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Te'timmetü'l-A'lâm*, I, 23).

BİBLİYOGRAFYA :

Ehsan Elahi Zaheer, *Qadiyanat: An Analytical Survey*, Lahor 1975, s. 7-8; Miyân M. Yûsuf Seccâd, *Tezkire-i 'Ulemâ-i Ehl-i Ḥadîs-i Pâkistân*, Siyâlkût 1989, II, 53-55, 72; Câvid Cemâl Daskûvî, *'Allâme İḥsân İllâhî Zahrî Şehîd*, Lahor 1990, s. 13, 66-79; Sibtin Leknevî, *Şehîd-i İslâm 'Allâme İḥsân İllâhî Zahrî*, Faysalâbâd 1990; M. Eslem Seyf, *Tahrîk-i Ehl-i Ḥadîs Târîḥ key Â'iney meyn*, Faysalâbâd 1994, s. 445, 447-449; Seyyid M. İsmâil, *'Allâme İḥsân aor Ün key Rûfekâ' ki Derdnâk Şehâdet*, Guçrânvâlâ 1996; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmiletü Mu'cemi'l-mü'el-lifin*, Beyrut 1418/1997, s. 26; a.mlf., *Te'timmetü'l-A'lâm*, Beyrut 1422/2002, I, 23; a.mlf., *Mu'cemi'l-mü'el-lifine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424/1897-2003*, Riyad 1425/2004, I, 44; İbrâhim b. Abdullah el-Hâzimî, *Mevsû'atü a'lâmi'l-ḳarnî'r-râbi' 'aşer ve'l-ḥâmîs 'aşer el-hicrî fî'l-'âlemi'l-'Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, I, 211, 212-213; Abdürreşîd Arâki, *Câlis 'Ulemâ-i Ehl-i Ḥadîs*, Lahor 2001, s. 356-359, 360-363; a.mlf., *Tezkiretü'n-nübelâ' fî terâcimi'l-'ulemâ'*, Lahor 2004, s. 400-402; Ali b. Mûsâ ez-Zehrânî, *eş-Şeyḥ İḥsân İllâhî Zahrî: Menhecühü ve cühüdühü fî takrîri'l-'aḳide ve'r-red 'ale'l-firaḳ el-muḥâlîfe*, Riyad 1425/2004, s. 37-38, 40-43, 48-51, 53, 64-69, 83-90, 109-122, 135-206, 209-286, 289-317, 321-410, 434-820; *Ḥuṭebât-ı Şehîd-i İslâm İmâmü'l-'aşr 'Allâme İḥsân İllâhî Zahrî* (haz. Ömer Fârûk Kuddûsî), Lahor 2004, s. 9-10, 12-13, 15-19; M. İbrâhim Mir Siyâlkûtî, *Târîḥ-i Ehl-i Ḥadîs*, Lahor 2004; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, *Nesrû'l-cevâhir ve'd-dürer fî 'ulemâ'l-ḳarnî'r-râbi' 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 1709-1710; *Mahnâme el-Ḥuuvve ('Allâme İḥsân İllâhî Zahrî key Yâd meyn)*, IV/8, Lahor 2006, s. 13-74.

KHALID ZAFARULLAH DAUDI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Avrupa'da
Hitler Almanyası'nın başlattığı
ikinci büyük cihan savaşı
(1939-1945).

I. Dünya Savaşı sonunda imzalatılan Versailles Barış Antlaşması'nın ağır şartlarının Alman halkı üzerinde yaptığı psikolojik etkiyi iyi değerlendiren Adolf Hitler'in izlediği yayılmacı siyaset II. Dünya Savaşı'nın temel sebebinin oluşturur. Çok geniş bir alana yayılan savaş sadece Batı dünyasını değil İslâm coğrafyasını da şekillendiren bir önem taşımaktadır. Kuzey Afrika, Rusya, Balkanlar ve Ortadoğu'da yaşayan müslümanlar bu savaşın fiili etkisini ağır şekilde hissettiler. Hitler'in yayılma siyaseti, Doğu Avrupa'nın geniş düzlüklerini yaşam alanı ilân ederek bu hedefe ulaşabilemek için Fransa ve İngiltere'yi etkisiz hale getirip Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ni ortadan kaldırma planlarıyla başladı. Özellikle iktidara geldiği 1933'ten sonra bu amaca yönelik